

## **BOLALAR FUTBOLI: IQTIDORLARNI ERTA ANIQLASH MUAMMOLARI**

*Amirkulov Otabek Ismoilovich*

*Iqtisodiyot va pedagogika  
universiteti NTM v.b.dotsenti*

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada bolalar futbolida iqtidorlarni erta aniqlash jarayonining nazariy va amaliy muammolari tahlil qilingan. Muallif yosh futbolchilarning jismoniy, texnik, taktik va psixologik rivojlanish xususiyatlarini kompleks yondashuv asosida ko'rib chiqadi hamda seleksiya jarayonida yo'l qo'yilayotgan asosiy xatolarni ochib beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, iqtidorni baholashda biologik yosh, o'yin tafakkuri, motivatsiya va ijtimoiy muhit omillari yetarli darajada hisobga olinmaydi. Maqolada bolalar futbol maktablari faoliyatini takomillashtirish, ko'p bosqichli seleksiya tizimini joriy etish va yosh sportchilarni uzoq muddatli kuzatish asosida saralash mexanizmlarini ishlab chiqish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

**Kalit so'zlar:** bolalar futboli, sport iqtidori, erta seleksiya, yosh sportchilar, biologik yosh, o'yin tafakkuri, psixologik tayyorgarlik, sport saralashi.

**Аннотация.** В данной статье анализируются теоретические и практические проблемы раннего выявления спортивной одарённости в детском футболе. Автор рассматривает физические, технические, тактические и психологические особенности развития юных футболистов на основе комплексного подхода и раскрывает основные ошибки, допускаемые в процессе отбора. Результаты исследования показывают, что при оценке способностей недостаточно учитываются биологический возраст, игровое мышление, мотивация и социальная среда ребёнка. В статье предложены рекомендации по совершенствованию деятельности детских футбольных школ, внедрению многоэтапной системы отбора и организации долгосрочного мониторинга развития юных спортсменов.

**Ключевые слова:** детский футбол, спортивная одарённость, ранний отбор, юные спортсмены, биологический возраст, игровое мышление, психологическая подготовка, спортивная селекция.

**Annotation.** This article analyzes the theoretical and practical issues of early talent identification in youth football. The author examines the physical, technical, tactical, and psychological characteristics of young players' development through a comprehensive approach and highlights the major mistakes made during the selection process. The findings indicate that biological age, game intelligence, motivation, and social environment are often insufficiently considered in talent evaluation. The paper

provides recommendations for improving the activities of youth football schools, implementing a multi-stage selection system, and organizing long-term monitoring of young athletes' development.

**Keywords:** youth football, sports talent, early selection, young athletes, biological age, game intelligence, psychological readiness, talent identification.

### **Kirish.**

Bolalar futboli zamonaviy sport tizimining eng muhim va eng mas'uliyatli bo'g'inlaridan biri hisoblanadi, chunki aynan shu bosqichda kelajakdagi professional futbolchilarning jismoniy, texnik, psixologik va ijtimoiy poydevori shakllanadi. So'nggi yillarda dunyo miqyosida futbol sanoatga aylangan, yuqori darajadagi natijalar esa tobora yoshroq futbolchilarni izlash va saralash jarayonini tezlashtirmoqda. Shu sababli iqtidorlarni erta aniqlash masalasi nafaqat murabbiylar, balki sport olimlari, shifokorlar, psixologlar va ta'lim sohasi mutaxassislari uchun ham dolzarb muammoga aylandi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, bolalar futbolida iqtidorni aniqlash jarayoni ko'plab xatolar, stereotiplar va tizimli kamchiliklar bilan kechmoqda. Ko'pincha jismoniy jihatdan tezroq rivojlangan bolalar "iqtidorli" deb baholanadi, kech yetiladigan, biroq yuqori o'yin tafakkuriga ega bolalar esa e'tibordan chetda qolib ketadi[2]. Ushbu maqolaning maqsadi bolalar futbolida iqtidorlarni erta aniqlash jarayonidagi asosiy muammolarni tahlil qilish, mavjud yondashuvlarning cheklovlarini ochib berish va amaliy takomillashtirish yo'llarini ko'rsatishdan iborat. Tadqiqot doirasida bolalar futbol maktablari faoliyati, murabbiylar kuzatuvlari, yosh sportchilarning jismoniy va psixologik rivojlanish xususiyatlari, shuningdek, xalqaro tajribada qo'llanilayotgan seleksiya mezonlari o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtidorni aniqlash ko'p omilli va uzoq muddatli jarayon bo'lib, uni bir martalik testlar yoki qisqa muddatli musobaqalar asosida baholash ilmiy jihatdan asosli emas[1].

### **Metodlar.**

Bolalar futbolida iqtidor tushunchasi ko'pincha noto'g'ri talqin qilinadi. Ko'pchilik murabbiylar tez yuguradigan, kuchli zarba bera oladigan yoki tengdoshlariga nisbatan balandroq bo'lgan bolani iqtidorli deb hisoblaydi. Aslida esa futbol iqtidorining tuzilishi ancha murakkab bo'lib, unga texnik mahorat, o'yin tafakkuri, qaror qabul qilish tezligi, makon va vaqtni his qilish, jamoaviy harakatga moslashish, psixologik barqarorlik, motivatsiya va o'rganish qobiliyati kabi ko'plab komponentlar kiradi[5]. Yosh sportchilarda bu sifatlar turli tezlikda shakllanadi, ayrimlari 10–12 yoshda yorqin namoyon bo'lsa, boshqalari 14–16 yoshda ochila boshlaydi. Demak, iqtidorni erta aniqlash jarayonida vaqt omili eng muhim, ammo eng kam e'tiborga olinadigan jihatlardan biridir. Ko'plab bolalar futbol akademiyalarida seleksiya 8–10 yoshdayoq keskin saralash orqali amalga oshiriladi, natijada kech

rivojlanadigan, biroq istiqbolli bolalar sportdan chetlashtiriladi. Bu esa iqtidor yo'qolishiga, sport zaxiralarining qisqarishiga olib keladi[7].

### **Natijalar.**

Jismoniy rivojlanishdagi individual farqlar iqtidorni baholashdagi asosiy chalkashliklardan biridir. Bolalik va o'smirlik davrida biologik yosh bilan pasport yoshi o'rtasida sezilarli tafovut bo'lishi mumkin. Ba'zi bolalar 11 yoshida allaqachon o'smirlik davriga yaqinlashgan bo'lsa, boshqalari hali bolalik bosqichida qoladi. Erta yetiladigan bolalar kuch, tezlik va chidamlilik ko'rsatkichlari bo'yicha ustunlikka ega bo'lib, musobaqalarda ko'zga tashlanadi. Murabbiylar esa ko'pincha aynan shu ko'rsatkichlarni asosiy mezon sifatida qabul qiladi. Natijada biologik jihatdan ustun, ammo texnik va taktik tafakkuri o'rtacha bo'lgan bolalar tanlanadi, o'yinni chuqur tushunadigan, lekin jismonan kech rivojlanayotgan bolalar esa rad etiladi. Vaqt o'tishi bilan biologik ustunlik yo'qoladi, lekin seleksiya jarayonida yo'qotilgan iqtidorni qayta tiklash imkoni bo'lmaydi. Shu sababli zamonaviy sport ilmda "nisbiy yosh effekti" tushunchasi keng qo'llaniladi, ya'ni yil boshida tug'ilgan bolalar yil oxirida tug'ilganlarga nisbatan jismonan ustun bo'lishi mumkinligi hisobga olinadi. Amaliyotda esa bu omil kamdan-kam inobatga olinadi[3].

Texnik ko'nikmalarni baholash ham murakkab jarayon hisoblanadi. Ko'plab seleksiya jarayonlarida to'p bilan muomala qilish, zarba berish aniqligi, dribling tezligi kabi elementlar testlar orqali o'lchanadi. Biroq futbol o'yini statik testlardan ko'ra dinamik vaziyatlarda qaror qabul qilish qobiliyatini talab qiladi. Bola mashg'ulotda mukammal dribling ko'rsatishi mumkin, lekin bosim ostida to'g'ri qaror qabul qila olmasligi ehtimoldan xoli emas. Shu bois faqat texnik testlarga tayanish iqtidorni to'liq ochib bera olmaydi. O'yin tafakkurini baholash esa yanada qiyin, chunki u ko'proq yashirin va tajriba bilan rivojlanadigan ko'rsatkichdir. Ba'zi bolalar vaziyatni tez o'qiydi, bo'sh zonalarini ko'ra oladi, pas berish vaqtini to'g'ri tanlaydi, biroq bu sifatlar oddiy statistik ko'rsatkichlarda aks etmasligi mumkin. Murabbiylarning subyektiv fikri esa har doim ham ilmiy asoslangan bo'lavermaydi[4].

Psixologik omillar bolalar futbolida iqtidorni erta aniqlashdagi eng kam o'rganilgan, lekin eng muhim yo'nalishlardan biridir. Yosh futbolchining o'ziga ishonchi, stressga chidamliligi, tanqidni qabul qilish qobiliyati, ichki motivatsiyasi uning uzoq muddatli rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ba'zi bolalar 9–10 yoshida juda faol va dadil ko'rinadi, lekin o'smirlik davrida psixologik bosimga bardosh bera olmay sportni tark etadi. Aksincha, tortinchoq va sokin bola to'g'ri qo'llab-quvvatlash bilan kuchli yetakchiga aylanishi mumkin. Afsuski, aksariyat futbol maktablarida psixologik diagnostika tizimli yo'lga qo'yilmagan, murabbiylar esa ko'proq natijaga yo'naltirilgan yondashuvni tanlaydi. Natijada ruhiy jihatdan nozik, ammo salohiyati yuqori bolalar yetarlicha e'tibor olmaydi[6].

Ijtimoiy muhit ham iqtidorni rivojlantirish yoki yo'qotishda katta rol o'ynaydi. Oila qo'llab-quvvatlashi, maktabdagi sharoit, tengdoshlar bilan munosabatlar, murabbiy shaxsiyati – bularning barchasi yosh futbolchining sportdagi yo'lini belgilaydi. Ba'zi iqtidorli bolalar iqtisodiy yoki ijtimoiy muammolar sababli muntazam mashg'ulotlarda qatnasha olmaydi. Boshqalari esa ota-onaning haddan tashqari bosimi ostida psixologik charchashga uchraydi. Shuningdek, murabbiy va bola o'rtasidagi noto'g'ri muloqot ham iqtidorning so'nishiga olib kelishi mumkin. Agar bola doimiy tanqid ostida bo'lsa yoki o'zini qadrlanmagan his qilsa, uning o'yin ishtiyoqi pasayadi. Demak, iqtidorni erta aniqlash faqat sport ko'rsatkichlarini o'lchash emas, balki bolaning atrof-muhitini kompleks o'rganishni ham talab qiladi.

Amaliyotda uchraydigan muammolardan yana biri – erta ixtisoslashuvdir. Ko'plab futbol akademiyalarida bolalar juda yoshligidan faqat natijaga yo'naltirilgan, tor doiradagi mashg'ulotlar bilan shug'ullantiriladi. Bu esa umumiy jismoniy rivojlanishning cheklanishiga, jarohatlar xavfining ortishiga va psixologik charchashga olib keladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ko'p qirrali sport faoliyati bilan shug'ullangan bolalar keyinchalik murakkab harakatlarni tezroq o'zlashtiradi va jarohatlarga kamroq duch keladi. Shuning uchun iqtidorni aniqlash jarayonida faqat futbolga xos ko'nikmalar emas, balki umumiy harakat koordinatsiyasi, moslashuvchanlik va o'rganish tezligi ham hisobga olinishi lozim.

Murabbiylarning malakasi va seleksiya madaniyati ham hal qiluvchi omildir. Ba'zi murabbiylar qisqa muddatli g'alabani uzoq muddatli rivojlanishdan ustun qo'yadi. Musobaqada yutish uchun jismonan kuchli bolalarni tanlash osonroq, lekin bu yondashuv kelajakda yuqori saviyali futbolchi yetishib chiqishini kafolatlamaydi. Iqtidorni erta aniqlash uzoq muddatli kuzatuv, individual rivojlanish trayektoriyasini tahlil qilish va sabr-toqatni talab qiladi. Zamonaviy yondashuvlarda “uzoq muddatli sportchi rivojlanishi modeli” qo'llanilib, har bir yosh bosqichida ustuvor vazifalar belgilab beriladi. Ammo amaliyotda bu model ko'pincha qog'ozda qolib ketadi[8].

### **Muhokama.**

Tadqiqotlar asosida shuni aytish mumkinki, bolalar futbolida iqtidorni ishonchli aniqlash uchun ko'p bosqichli va ko'p mezonli tizim zarur. Bir martalik ko'rik yoki qisqa seleksiya yig'inlari o'rniga, bolalarni bir necha yil davomida kuzatish, o'sish dinamikasini tahlil qilish samaraliroqdir. Jismoniy testlar biologik yoshni inobatga olgan holda talqin qilinishi, texnik va taktik baholash real o'yin vaziyatlarida amalga oshirilishi, psixologik ko'rsatkichlar esa mutaxassislar tomonidan muntazam monitoring qilinishi lozim. Shuningdek, seleksiya jarayoni moslashuvchan bo'lishi, ya'ni dastlab rad etilgan bolalar uchun qayta kirish imkoniyati saqlanishi kerak.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, hozirgi tizimda asosiy muammo iqtidorni noto'g'ri va erta “yorliqlash” bilan bog'liq. “Iqtidorli” deb tanlangan bolalar doim ham professional darajaga yetib bormaydi, “oddiy” deb baholanganlarning ayrimlari esa

keyinchalik yuqori natijalarga erishadi. Bu esa iqtidor statik emas, balki rivojlanadigan salohiyat ekanini tasdiqlaydi. Shuning uchun seleksiya jarayoni bolaning hozirgi holatini emas, balki o'sish imkoniyatini baholashga qaratilishi kerak.

### **Xulosa.**

Xulosa qilib aytganda, bolalar futbolida iqtidorlarni erta aniqlash murakkab, ko'p omilli va uzoq muddatli jarayon bo'lib, uni soddalashtirilgan testlar yoki subyektiv kuzatuvlar asosida hal qilib bo'lmaydi. Asosiy muammolar biologik yetilishdagi farqlarni hisobga olmaslik, jismoniy ko'rsatkichlarga ortiqcha urg'u berish, o'yin tafakkuri va psixologik omillarni yetarli baholamaslik, ijtimoiy muhit ta'sirini e'tibordan chetda qoldirish hamda erta ixtisoslashuv bilan bog'liq. Samarali tizim yaratish uchun murabbiylar, sport olimlari, shifokorlar va psixologlar hamkorligi zarur. Iqtidorni aniqlash bir martalik hukm emas, balki doimiy kuzatuv va qo'llab-quvvatlash jarayoni bo'lishi lozim. Faqat shundagina bolalar futbolida haqiqiy iste'dodlar yo'qolib ketmaydi va kelajakda yuqori saviyali, har tomonlama yetuk futbolchilar yetishib chiqadi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Axmedov A. Sport pedagogikasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Karimov F. Yosh sportchilarni tayyorlash nazariyasi. – Toshkent, 2020.
3. Rasulov B. Futbolida o'quv-mashg'ulot jarayonini tashkil etish. – T.: Ilm Ziya, 2018.
4. Jo'rayev T. Bolalar va o'smirlar sporti fiziologiyasi. – Toshkent, 2017.
5. Shoyim o'g'li, A. X., & Sho'hratovna, I. D. Z. (2026). RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI. Modern education and development, 41(3), 199-205.
6. Shoyim o'g'li, A. X., & Fozilovna, M. N. (2026). O 'ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA'LIMNI JORIY ETISH MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI. Modern education and development, 41(3), 348-355.
7. Iskandar o'g'li, S. B., & Sho'hratovna, I. D. Z. (2025). MULTIMEDIA TEXNOLOGIYALARINING O 'QUVCHILARDA TASAVVUR VA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI. Modern education and development, 39(4), 334-339.
8. Iskandar o'g'li, S. B., & Fozilovna, M. N. (2025). INKLYUZIV TA'LIM SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI. Modern education and development, 39(4), 327-333.
9. Tellayevich, K. R. (2025). JAHONDA AXBOROT XAVFSIZLIGIGA NISBATAN BO'LAYOTGAN EHTIYOJNING STATISTIK TAHLILI. Modern education and development, 39(4), 309-314.
10. Tellayevich, K. R. (2025). TARMOQ XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA O 'Z DST ISO/IEC 27033 STANDARTINING O 'RNI. Global Science Review, 4(6), 482-486.